

AŽ NA SAMOTNÉ DNO

U zrodu prózy Bianky Bellové s názvem *Jezero*, kterou vydalo nakladatelství Host na podzim letošního roku, pravděpodobně stála reportáž uveřejněná v magazínu *National Geographic*. V této reportáži, doplněné mnoha výmluvnými fotografiemi, se Bellová setkala se syrovým popisem člověkem zdevastované krajiny v oblasti Aralského jezera. Syrovost vyprávění je rovněž příznačná pro umělecké vyjádření Bianky Bellové, která si tento kraj zvolila jako předobraz místa, kde se románový děj odehrává.

Fabule jejího příběhu není v literatuře nijak neobvyklá – hlavní hrdina, zde chlapec Nami, se vydává do světa, aby objevil a přijal vlastní identitu. Už jen názvy kapitol – „Zárodek“, „Larva“, „Nymfa“ a „Imago“ – naznačují proměnu chlapce v muže, k níž opravdu dojde. Neobvyklý je však způsob, jakým je tato, možná už trochu banální, fabule ztvárněna.

Autorka do textu vnáší různými prostředky neklid. Ten je přítomný nejen ve způsobu vyprávění, ale i v tom, jak Bellová konstruuje prostor, jak v textu existují jednotlivé postavy, jak plyne čas, nebo jak propojuje předvídatelné motivy s neočekávanými.

Vyprávěč je jakýmsi pozorovatelem dění, které čtenáři bez jakýchkoli příkras zprostředkovává. „*Nami je zpcený. Drží se bábiny sádelnaté ruky. Vlny jezera pravidelně pleskají o betonové molo. Z městské pláže sem doléhá křik, spíš vriskot. Musela to být neděle, když je tu na dece i s bábou a dědkem.*“ Jako by byl trochu skoupý na slovo, jako by vyprávěl nerad. Právě prostřednictvím této zdrženlivosti vstupuje do vyprávění zmíněný neklid. Čtenář se ptá, co za ní stojí. Vyprávění bez potěšení z vypravování logicky zneklidňuje, neboť odkazuje k tomu, že vlastní sdělení bude pravděpodobně neradostné, ale zároveň o něm nelze mlčet.

UNIKAJÍCÍ JEZERO

Soudě podle názorů několika přátel a ohlasů v médiích, vyvolává román Bianky Bellové *Jezero* od svého vydání před dvěma měsíci velmi rozporuplné reakce. Jedni jej zatracují jako nevysovnou nudu, druzí hovoří o neoddiskutovatelném vrcholu letošní české prozaické tvorby. Mně osobně se poté, co jsem se seznámil s aktuálně probíhající diskusí na téma *Jezero*, do četby románu příliš nechtělo. Jako obvykle mě odrazoval průvodní propagační virvál, který z něj zákonitě vyrábí knihu-událost, již je nezbytné znát, v lepším případě i číst. Nic proti mediálnímu servírování literatury, ale existují čtenáři (ano, patřím mezi ně), kterým se nebohá díla, toliko oběti zplošťujících frázi (přečtete si například Muchowovo dobrozdání na zadním přebalu knihy), docela snadno zprotiví.

O nevyhnutelnosti přečíst si *Jezero* mě nepřesvědčil ani bezradně mnohomluvný výkon Jonáše Zbořila, který zpovídal autorku v pořadu *Liberatura* na Radiu Wave (21. září 2016). Rozmluvit ji se mu příliš nepodařilo. Ale byl jsem tomu rád, protože úsečné odpovědi Bianky Bellové ukázaly, nakolik je psaní, navzdory svému účelu vyslovit významy a sdílet je, zároveň čímsi nesdělitelným – osobní zkušeností autora s textem, do které čtenáři, pardon, vůbec nic není. Komu záleží na inspiraci, když kniha mluví sama za sebe, aniž známe její genezi? Otázky, jež uhýbají před textem a rozplývají se v prchavé mlze aktuálního světa, mě náramně iritují. Není však účinnějšího léku proti otravě mediální rozpravou než seznámit se na vlastní kůži s předmětem, který ji vyvolal. Takže teď už

Absence emocí ve vyprávění ve vztahu k tomu, o čem se hovoří, působí rovněž znepokojivě – jako kdyby obraz takové hrůzy mohl tlumočit jen ten, kdo byl stejně zdecimován jako svět, o kterém svědčí. Ten, kdo už žádných emocí není schopen, následkem toho, co všechno spatřil a prožil. Tímto postojem z vyprávění mizí jakékoli přirozené vztahy mezi jednotlivými informacemi – vše se zdá být stejně důležité, a zároveň tedy nedůležité. Dobré není odměňováno, zlé není trestáno, významy těchto pojmů se vytrácejí a spolu s nimi mizí ze světa i to, co slova původně označovala.

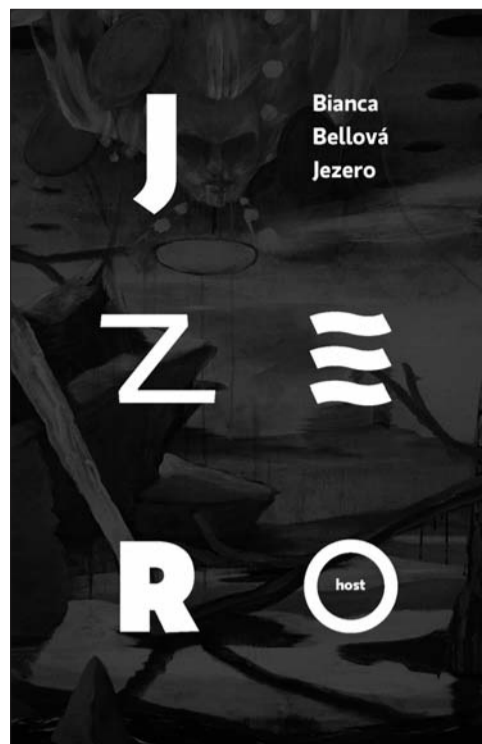
Prostor vyprávění se rozbíhá po horizontále i vertikále z jednoznačného středu, jímž je jezero. Jezero existující odnepaměti, zvučící příběhy těch, kteří tu kdysi, v hloubi času, v souladu se zákony Ducha jezera žili a lovíli ryby. Jenže ve vyprávěčově přítomnosti původní řád místa, v němž měl člověk k přírodě respekt (úctou, pokorou a vděčností k Duchovi jezera), už neexistuje a hlasu jezera nikdo nerozumí. Člověk porušil smlouvu, obelhal, okradl a zneužil Ducha jezera. Voda v jezeře je nyní jedovatá, děti, které se v něm vykoupují, zvracejí a mají po celém těle ekzém, ryby už téměř vymřely. Navíc se voda kamsi ztrácí a písek z míst, kde bývala, létá vzduchem a dusí. Kdysi životadárné jezero nyní rozdává smrt; když už se zrodí nový život, je deformovaný. „*Když Nami uvidí dítě poprvé svlečené, málem se neubrání výkřiku. Dítě má uprostřed hrudníku třetí ruku, jen zápěstí s dlaní, která se hýbe stejně nekoordinovaně jako obě řádné paže, pět prstíků se na ní mrská jako žížaly v plechovce.*“

Z Ducha jezera se v očích současníků stala jakási karikatura, strašidlo, jemuž je třeba občas přinést oběť, snad se tak na chvíli uklidní a nebude se zlobit a trestat. Takovou obětí je i Namiho zraněná babička, kterou místní posílají v loďce na je-

mohu prohlásit, že knihu jsem i přes počáteční nedůvěru dočetl a že máme co do činnosti s románem skutečně dobrým.

Jezero je pozoruhodné především svou žánrovou nevyhraněností, ústrojným spojením žánrových konvencí a strategií, které jsou s vývojem děje porušovány a zase nanovo ustavovány. Ne snad proto, že by náznaky prostoupené vyprávění mělo čtenáře zmást a vyvolat falešné očekávání velkolepého rozuzlení, které nakonec nepřijde, ale proto, že sama synkretická povaha vyprávění odráží hodnotově rozpolcené vnímání hlavního hrdiny Namiho. Dospívající chlapec totiž zarputile touží proniknout skutečnost svého života, ale o vládu nad jeho obrazností jako by se v něm přely zděděná pohanská víra v Ducha jezera a mocná přitažlivost nepoznaných obzorů za hranicemi rodiště.

Nami odchází z Borosu, kde jej vychovávali prarodiče, do hlavního města, veden slabou, avšak vytrvalou touhou poznat svoji matku, a najít tak odpověď na otázku „Kdo jsem?“. Odmalička pozoroval, spíše než obýval uzavřený, bezútěšný prostor zvolna se vylidňujícího městečka na břehu vysychajícího jezera; nehostinnost Namiho rodného kraje umocňují takřka výstřední projevy nezdolného života i neodvratného zániku. Na cestě za matkou se hlavní hrdina snaží porozumět netečnému víru dění kolem sebe, kterým s naléhavostí znamená prosvítají otázky po smyslu dávných vzpomínek i aktuálních událostí. Skutečnost sama se pro něj stává řadou navzájem se vyvolávajících otázek, jejichž zodpovědním, jak doufá, pochopí, co jej vlastně na cestu vyhnalo. Brzy po příchodu do hlavního města jsou jeho představy a naděje

zero umřít, aby usmířili Ducha, a ona nevzdoruje, vždyť „tak to musí být“. Příčina hněvu však nikoho nezajímá. Kdo mohl, už dávno z téhle nemocné končiny utekl.

A utíká i Nami. Z místa, kde nic není v pořádku, kde chvíli dokonce žije v kurvíku a smrdí po slepičincích, které je ale i přesto jeho domovem – má jméno. Boros.

Ve chvíli, kdy Nami, který nikdy nepoznal své rodiče, ztratil bábu a dědka a musel se dívat, jak jeho první lásku znásilňují ruští vojáci, opouští Boros, je zraněným mladíkem, jenž svou křehkost obalí tvrdým a těžkým kožichem po dědkovi. Takto vyzbrojen se vydává vstříc „lepšímu světu“.

Lepšího nenajde nic; v hlavním městě beze jména zjišťuje, že dobře a pohodlně si žijí podvodníci a smysl pro spravedlnost je likvidován stejně jako ti, kdo ho ještě mají. Zrůdnost a vykloubenost světa

vystřídány zkušeností, ale ani ta nečiní jeho život srozumitelnějším. Skutečnost pro něj zůstává šifrou lidského údělu, jejíž uhrančivosti se Nami podvoluje v okamžiku setkání s matkou. Ovšem ani po jejím boku, rozčarovaný a unavený, ale přece jen šťastný, nenalézá trvalejší klid. Vrací se do Borosu, kde zpola usmířený, zpola otřesený zjištěním, kdo byl jeho otec, přijímá tamější obraz světa i s jeho nahodilostí, či viděno z opačné strany, osudovostí.

Problém s *Jezerem* nastává v okamžiku, kdy se snaží vměstnat svůj čtenářský zážitek do takto úhledné synopse, rekonstruuje i dotvářející to, co se v textu ohlašuje takřikající mezi řádky. Pak se totiž ukáže, jak je každá paušální charakteristika nedostatečná. Jak každé čtení, které sleduje pouze jednu žánrově-tematickou rovinu příběhu, výpověď románu zjednodušuje (pravděpodobný obraz blíže neurčené postsocialistické republiky; ekologicky orientovaná kritika současné civilizace; citové zmatky nebezpečně rychle dospívajícího chlapce; iniciační pouť člověka za sebezpoznáním; atd.).

Jezero sleduje rámcový půdorys podobnosti, ale pro přílišnou otevřenost symbolů končí pokusy o odhalení alegorické roviny textu u povšechných výkladů. Román zobrazuje střet pověřivého venkova s moderním, technokraticky založeným světem, ale napětí plynoucí z tohoto střetu zůstává jen kulisou Namiho osudů. Názvy kapitol odkazují ke stádiím vývoje hmyzu a ohraničenost jimi zachycených událostí odpovídá pomyslným zastavením na cestě ke zralosti, avšak příčinnost těchto událostí či motivaci postav nelze přesvěd-

z řádu se tu uskutečňuje s děsivou samozřejmostí.

Postavy, s nimiž se Nami při svém putování setká, Bellová konstruuje téměř jako pohádkové postavy – zdržují hrdinu na jeho cestě či ho na ní posouvají k cíli; například dealer drog Johnny coby škůdce, jehož úkolem je dostat Namiho na scesti, nebo stará kultivovaná šlechtična coby „kouzelná babička“, která se doslova zjeví poté, co Nami zlu nepřítaká, a která zařídí, že se hlavní hrdina setká s matkou, již celou dobu hledá.

Nami však nežije s matkou šťastně až do smrti, jak by snad čtenář mohl na základě řečeného očekávat. Klid, který tolik potřebuje k tomu, aby se „uzdravil“, totiž nenajde ani tehdy, kdy mu matka prozradí, kdo je jeho otec.

Na své cestě musí pokračovat. Jedovaté a zdevastované jezero, od kterého Nami utekl, sehraje v jeho hledání vlastní jedinečnosti i v hledání toho, kým v obecném významu člověk je a co potřebuje, aby jeho život opět získal smysl, ještě podstatnou roli, než se vyprávění symbolicky uzavře.

Zda Nami najde alespoň něco z toho, co hledá, nechť se čtenář pokusí zjistit sám – ostatně symbolický konec nabízí ne zcela jednoznačnou interpretaci. Jednoznačné je ale to, že próza *Jezero* podává přesvědčivý apokalyptický obraz světa, v němž je lidský život proměněn v pouhé přežívání (tady a teď) a útek před sebou samým. V próze Bianky Bellové je člověk ve své neschopnosti a nechuti rozlišit dobro a zlo tak odporný, že ani nemůže sám se sebou vydržet.

A nejděsivější je asi to, že obraz, který próza *Jezero* čtenáři přináší, vypadá nějak povědomě.

Michaela Bečková

čivě podložit ani „logikou“ pravděpodobnosti, ani schématem pohádkového syžetu o ztrátě a opětovném, těžce vykoupeném nálezu. Nami je především zasaženým subjektem nevyzpytatelného dění, nikoli hybatelem (svého) příběhu, v němž se nenápadně ohlašuje jakási nadosobní zákonitost, proti které by se chtěl bouřit leda pošetilec.

Jestliže strohý jazyk vyprávění přilehavě tlumočí převažující lhotejnost druhých vůči Namimu (včetně Staré dámy, zahleděné do trosek svého dávného postavení), pak výskyt okamžiků krutosti – z mého pohledu více proklamovaných nežli skutečně vykreslených – jako by byl postupně vyvažován probuzenou citovostí Namiho i samotného vyprávění. Deziluze plynoucí z příběhu sráží se tu s nečekanou smířlivostí.

Abych se však vrátil k nálepkám: žádná exotika, žádná dystopie, apokalypsa, natožpak fantazie, naopak – *Jezero* vyvolává až povědomě realistický obraz současnosti, protože ukazuje něco, co lze až příliš snadno zažít, totiž prázdnotu vlastního osudu. A přece se v závěru objevuje na scéně postava, která všechno, co obyvatelé Borosu v jezeře pohřbili, trpělivě a bez nároku na odměnu vrací na pevninu. Proč?

Martin Lukáš